

Müslüman Türklerin Hint Dili ve Literatürüne Katkısı: Hint-Sufî Metinleri

Cemil Kutlutürk*

Öz

Gaznelilerle başlayıp Babürlü Devleti ile son bulan Hindistan'daki Türk İslam hâkimiyeti yaklaşık sekiz asır devam etmiştir. Müslüman Türk idareciler yaptıkları faaliyetlerle Hint dili ve literatürünün gelişiminde önemli rol oynamışlardır. Bu bağlamda onlar, çeşitli nedenlerden dolayı kopuk halde yaşayan Hint halkının ortak bir dil etrafında buluşmasına imkân tanıyacak adımlar atmışlardır. Günümüzdeki Hintçenin temellerini oluşturan *Khariboli*, *Brachbhaşa* ve *Avadhi* lehçelerinin potansiyel gücünü fark etmişler ve bunların metin dili seviyesine yükselmesi için gereken çalışmaları başlatmışlardır. Müslüman ve Hindu ilim adamlarını teşvik ederek onlara üretim yapabilecekleri uygun koşulları hazırlamışlardır. Bu süreçte tasavvufî düşünceleri muhatap kitleye aktarmak amacıyla sufiler tarafından kaleme alınmış olan Hintçe eserler de önemli bir boşluğu doldurmuştur. Makalede, Hint dili ve literatürünün gelişiminde Müslüman idarecilerin rolüne temas edilmiş ve erken dönemde, Hintçe yazılmış olan tasavvufî eserlerden hareketle Müslümanların bu alana sunduğu katkı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkler ve Hindistan, Hint dili ve edebiyatı, Hindu-Müslüman ilişkileri, Hint-Sufî metin geleneği, Khariboli, tasavvufî düşünce

Geliş Tarihi: 13 Nisan 2017 – Kabul Tarihi: 01 Kasım 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Kutlutürk, Cemil (2018). "Müslüman Türklerin Hint Dili ve Literatürüne Katkısı: Hint-Sufî Metinleri". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 33-58.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı- Ankara/Türkiye
ckutluturk@ankara.edu.tr

Giriş

İslam dininin Hint alt kıtasına ulaşması ilk olarak Arap tüccarlar vasıtasıyla miladi yedinci asırda gerçekleşmiştir. Ardından bu bölgeye dört halife döneminden itibaren çeşitli İslam akınları düzenlenmiştir. Özellikle Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik (ö. 715) zamanında gerçekleştirilen seferde Muhammed b. Kasım es-Sekafi (ö. 715) komutasındaki İslam ordusu Hint alt kıtasında önemli başarılar elde etmiştir. Bu akın neticesinde Deybül ve Multan gibi önemli şehirler kontrol altına alınarak günümüzde Pakistan'ın güneydoğu kesiminde kalan Sind bölgesi ele geçirilmiştir (el-Belâzurî 2013: 495 vd., Titus 1930: 4). Müslümanların Hindistan'da kalıcı olarak yerleşmeye başlaması, Gazneliler (1001-1187) ile birlikte onuncu asırdan itibaren gerçekleşmiştir. Bu dönemde derebeylik düzeninin dağınıklığını yaşayan Hint *racaları* (prensleri) Gazneliler karşısında direnememiş ve geriye çekilmek zorunda kalmıştır. Gazneli akınları ile Pencap'ta kuvvetli bir dayanak noktası tesis edilerek Müslüman Türklerin kuzey Hindistan'ı fethetmeleri için uygun bir zemin hazırlanmıştır (Merçil 2006: 61).

Gaznelilerden sonra Hindistan'da etkili olan Gurlular, Delhi'de kuvvetli bir sultanlık tesis etmiş ve Hindistan'ın kuzey batısında kalan pek çok bölgeyi ele geçirmişlerdir (Siddiqui 1996: 201-211). Gurlular'ın ardından kurulan Delhi Türk Sultanlığı (1206-1413) döneminde Hindistan'daki Müslüman Türk hâkimiyeti genişlemiştir. Kuzey Hindistan'ın yanı sıra güneyde Maysor şehrine kadar olan bölgeler fethedilmiştir. Delhi Türk Sultanlığının dağılmasından kısa bir süre sonra Hindistan'da yine Türk kökenli bir hanedanlık hâkim unsur olmuştur (Konukçu 2006: 64-66). Babür Şah tarafından 1526 yılında Delhi'de kurulan Babürlü Devleti¹, üç asrı aşkın bir süre yönetimde kalmış ve 1857 yılında İngilizler tarafından yıkılmıştır. Böylece Hindistan'daki Türk İslam hâkimiyeti yaklaşık sekiz asır devam etmiştir (Bayur 1987: 412-413, Cöhçe 2002: 716, Gömeç 2013: 118, Abdurrahman 2008: 217-219).

İslam'ın Hint alt kıtasına girmesiyle Hindular, Müslüman dünyayla karşı karşıya gelmiş ve her iki köklü medeniyet birbirlerini yakından tanıma imkânı bulmuştur. Bu süreçte dinî, kültürel ve toplumsal sahada karşılıklı etkileşimler yaşanmıştır. Kısa süre içinde çok sayıda Hindu, İslamî değerlerle tanışmıştır. Kast sistemi gibi katı kuralları bulunan ve iki bin yılı aşkın süredir dinî geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Hinduların İslam'ı tercih etmesi, bu dini tebliğ ve temsil eden şahsiyetlerin etkin çalışmaları ve örnek yaşantıları sayesinde gerçekleşmiştir (Nadvi 1987: 25-28). Müslüman idarecilerin fethet-

tikleri bölgelerde açtıkları medreseler, inşa ettikleri imarethaneler ve oluşturdukları meclisler Hint alt kıtasında İslam'ın yayılmasını hızlandırmıştır. Bu süreçte devlet için gerekli idari kadroları sağlamak amacıyla Orta Asya'dan göç edip Hindistan'a yerleşen Müslüman Türk ailelerin de büyük katkısı olmuştur (Palabıyık 2007: 76). Bunun yanı sıra, irşat faaliyetlerinde bulunan âlim ve mutasavvıfların ilmi çalışmaları da Hindistan'da Müslüman nüfusun artmasını sağlamıştır (Rizvi 1975: 323, Cebecioglu 1992: 163, Bîrûnî 2015: 3 vd.).

Hint alt kıtasının Müslümanlar tarafından fethedilmeye başlamasıyla birlikte sadece dinî ve içtimâî hayatta değil mimariden edebiyata, sanattan estetiğe ve resimden müziğe kadar pek çok sahada Türk İslam etkisi kendini göstermiştir. Müslüman Türklerin Hindistan'a kattığı en büyük değerlerden biri Hint dili ve literatürü sahasında olmuştur. Nitekim Orta Çağ'da Hintçenin² gelişip yaygınlaşması ve bu dilde çeşitli edebi ürünlerin ortaya çıkması, hem Müslüman Türk idarecilerin desteği hem de bizzat bu dilde eser veren Müslüman bilginlerin katkılarıyla gerçekleşmiştir (Şukla 2002: 13). Özellikle de İslamî düşünceleri muhatap kitleye daha etkili yoldan aktarmak amacıyla sufiler tarafından kaleme alınmış olan Hintçe ilk eserler, Hint dili ve literatürünün gelişiminde önemli rol oynamıştır (Hines 2009: 23). Elbette Hemçandra, Svayambhu ve Vidyapati gibi önde gelen Hindu ve Caynist kökenli fikir ve ilim adamlarının çalışmaları da bu sürece ciddi anlamda katkı sunmuştur (Ali 1971: 280). Fakat pek çok sayıda lehçenin, dilin ve kültürün mevcut olduğu Hint alt kıtasında insanları ortak bir dil paydasında buluşturan, pek çok kişinin okuyup anlayabileceği bir literatürün ortaya çıkmasına katkı sunan ve bu şekilde onların kaynaşmasına imkân tanıyan şüphesiz Müslümanlar olmuştur.

Müslüman Türk devletleri zamanında Hindistan, çeşitli alanlarda olduğu gibi dil ve edebiyat sahasında da altın dönemini yaşamıştır. Orta Çağ Hint tarihi üzerine önemli çalışmalarıyla tanınan Profesör Kalika Ranjan'ın ifade ettiği gibi "Hintçe üzerine çalışan bazı bilim adamları Müslüman etkisini en aza indirme çabası içinde olsalar da şu yadsınamaz bir hakikattir ki Hint dili ve edebiyatı Müslüman Türklerin himayesi altında gelişmiş, Müslüman şair ve yazarların katkılarıyla zenginleşmiştir." (1968: 48). Bu makalede ilk olarak Hint dili ve literatürünün gelişiminde Müslüman idarecilerin rolüne temas edilmiş, daha sonra tasavvuf alanında yazılan Hintçe eserler incelenmek suretiyle Müslümanların bu alana sundukları katkı ele alınmıştır.

Hint Dili ve Literatürünün Gelişiminde Müslüman İdarecilerin Rolü

Türk İslam devletleri döneminde Hindistan, dil ve edebiyat alanında en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Gazneli Mahmut'tan Babürlü Devleti'nin son sultanı II. Bahadır Şah'a (ö. 1862) kadar Hindistan'da hüküm sürmüş yetmiş aşkın Müslüman idarecinin (Öztuna 1989: I/884) hoşgörü ve çok kültürlülük esasına dayanan yönetim anlayışı, hem Hintçenin metin dili olarak gelişmesine hem de Hint literatürünün gelişip zenginleşmesine imkân tanımıştır.

Müslüman Türkler, Hindistan'ın kuzey ve güney bölgelerini kısa süre içinde fethederek dil ve kültürel açıdan çeşitlilik arz eden geniş bir kesimle temas haline geçmişlerdir. Bu dönemde Hindu toplumu kast sistemi gereği bir takım gruplara ayrılmış ve üst kast dışında kalanların kutsal metinlerle temas kurması engellenmiştir (*Manusmriti*, 8.20). Bu yüzden kutsal metin dili olan Sanskrit, bireyleri bir araya getirmede yetersiz kalmıştır. Coğrafi ve kültürel farklılıklar da devreye girince Hindular arasında kopukluk artmış ve ortak bir dil gelişmemiştir. Neticede Gucerati, Bengali, Keşmiri, Pencabi, Marati, Sindhi, Telugu, Khariboli, Bracbhaşa, Avadhi gibi çok sayıda bölgesel dil ve lehçe ortaya çıkmıştır. Müslüman idareciler, muhataplarıyla sağlıklı ve sürdürülebilir bir iletişim kurabilmek için ortak bir dilin tesis edilmesini gerekli görmüşlerdir. Kutsal metin dili olan Sanskrit sadece belli bir gruba hasredilmiş olduğunu anlamışlar ve bu dilin kitleleri ortak bir paydada buluşturamayacağı gerçeğini fark etmişlerdir. Bunun üzerine çözüm arayışına girerek planlı ve programlı çalışmalar yürütmüşlerdir. Delhi ve civarında konuşulan ve günümüzdeki Hintçenin kökenini oluşturan *Khariboli* lehçesinin potansiyel gücünü sezmişlerdir. Bu lehçeyi Gucerat, Maharaştra, Dekken ve Bengal gibi yönetimi altında bulundurdıkları bölgelere yayarak geniş bir alanda kullanılır hale getirmişlerdir. Müslüman ve Hindu şairlerin önünü açarak *Kharibolinin* sadece iletişim aracı olarak değil edebi tarz olarak da gelişmesini sağlamışlardır (Ali 1971: 337). Orta Çağ Hint metinleri ve Hint dili üzerine derinlemesine analizler yapan hakkaniyet sahibi araştırmacıların da belirttiği üzere Hintçenin bütün Hindistan'da yaygın hale gelmesi ve ortak bir dil hüviyetine ulaşması şüphesiz Müslüman Türk idarecilerinin yönetim anlayışı ve ileri görüşlülüğü sayesinde olmuştur (Barannikov 1936: 378)

Hintçenin gelişim sürecini ele aldığı çalışmasında Ramçandra Şukla (ö. 1941), Orta Çağ'da yaşamış bazı Hindu şairler tarafından *Kharibolinin* Müslümanlara özgü bir dil olarak anlaşıldığından söz etmiştir. Bu bağlamda o, Bhuşan

ve Sudan gibi önemli şairlerin Müslümanların dilini tanımlarken *Khariboli* ifadesini kullandıklarını ve bunu alışkanlık haline getirdiklerini ifade etmiştir (Şukla 2002: 207). Müslümanlar tarafından *Khariboli* diline verilen önem, pek çok Hintli şair nazarında onun Müslümanlara ait bir dil olarak yer edinmesini sağlamıştır. *Khariboli*, daha sonra *Avadhi* ve *Brachhaşa* başta olmak üzere diğer bazı lehçelerle de birleşerek modern anlamdaki Hintçeyi meydana getirmiştir (Asad Ali 2000: 254-255). Bu dil; Uttar Pradeş, Madhya Pradeş, Gujerat, Bihar, Uttarakand, Haryana ve Himaçal Pradeş gibi Hindistan'ın pek çok eyaletinde kullanılır hale gelmiştir. Dolayısıyla Hindistan'da yaşayan bir milyarı aşkın nüfusun büyük çoğunluğu günümüzde ortak bir dil etrafında konuşup anlaşabiliyorsa şüphesiz bunu Müslüman Türk idarecilere ve bu alanda eser veren ilim adamlarına borçludur.

Müslüman idarecilerin fikir ve düşünce özgürlüğüne dayanan eğitim politikası, Hintçenin yanı sıra bölgesel dillerin güçlenmesine de imkân tanımıştır. Müslüman idareciler, siyasi otoritelerini kullanarak dil becerisi kuvvetli olan Müslüman ve Hindu ilim adamlarını buluşturup onların bazı çalışmalarda beraber hareket etmelerini sağlamışlardır. Bu süreçte dinî kitaplar başta olmak üzere çeşitli konularla ilgili ilmi eserler Sanskrit dilinden Farsçaya ve bölgesel dillere tercüme edilmiştir. Örneğin Nasır Şah, yönetimi esnasında on ikinci/on üçüncü asır gibi erken bir dönemde Hinduların kutsal metni Mahabharata destanının, Bengali diline tercüme edilmesini istemiş ve bu süreçle bizzat kendisi ilgilenmiştir (Ali 1971: 24). Ekber Şah, aynı eseri, *Razmname* adıyla Farsçaya tercüme ettirerek muhatap kitlenin inanç ve geleneklerinin Müslümanlar tarafından daha yakından tanınmasını hedeflemiştir (*Muntakhabu't-Tavarih*, 1884: 319-320). Kutsal metinlerin yerel dillere tercüme edilmesi, Hinduların kendi dinî metinleriyle buluşmasına ve onu doğrudan okuyup anlayabilmelerine de imkân tanımıştır. Zira kutsal metin dili olan Sanskrit herkesin erişimine açık bir dil olmamıştır. Kast sistemi gereği kutsal metinlerle hemhal olma sadece Brahminlere has kılınmıştır (*Manusmriti*, 8.20, *Bhagavadgita*, 18.42). Hinduların kendi dinî metinlerini okuyabilmelerinin önünü açan ve bu hususta tabuları yıkan yine Müslüman Türk idareciler ve bilginler olmuştur.

Türk İslam devletlerinin yönetimde olduğu dönemde gerçekleşen bütün bu hadiseler Keşmiri, Pencabi, Sindhi, Marathi, Telugi ve Bengali gibi pek çok yerel dilin gelişip edebi ürünler verecek düzeye ulaşmasına katkıda bulunmuştur (Ali 1971: 25). Bengali dili üzerine araştırmalarıyla tanınan Dinesh

Chandra (ö. 1939) *History of Bengali Language and Literature* adlı eserinde Bengali dilinin güçlenip gelişmesinin ve yazınsal dil haline ulaşmasının en önemli nedeni olarak bu bölgenin Müslümanlar tarafından fethedilmiş olmasını göstermiştir (1911: 210).

İlme, sanata ve özellikle de şiire düşkün olan Müslüman idareciler, ilim ehline önem vermiş ve onların rahatça çalışabilmeleri için gereken şartları ve imkânları hazırlamışlardır. Danışman olarak görevlendirdikleri ilim adamlarını Farsça ve Arapçanın yanı sıra Hinduların konuştuğu dilde de eser üretmeleri yönünde teşvik etmişlerdir. Bu hususta sadece Müslümanlardan değil, Hindu şair ve müelliflerden de istifade etmişlerdir. Dinî konuların yanı sıra matematik, astronomi, felsefe gibi pek çok farklı alanda Hint dilinde eser veren bilim adamlarını koruyup gözetmişlerdir. Örneğin Nizam Şah, Bhanukara; Ekber Şah, Govinda Bhatta; Burhan Han, Pundarika Vithala; Muhammed Şah, Laksmipati ve Şah Cihan, Caganatha Panditraca gibi Hindu kökenli fikir ve ilim adamlarına sahip çıkmıştır. Söz konusu şahıslar, eserlerinde kendilerini destekleyen Müslüman idarecilere övgü dolu sözler sarf etmişlerdir (Chaudhuri 1942: 91). Müslüman idarecilerin fikir ve düşünce özgürlüğüne önem veren uygulamaları sayesinde Ramananda, Çaitanya, Kebir, Nanak, Mira, Ramdas, Tulsidas, Dvarka, Prasad Mişra, Manideva, Krişnadas ve Giridhar gibi Orta Çağ Hint düşüncesine damga vuran Hindu din adamları önemli eserler kaleme almışlardır. Hint dili ve literatürünün gelişim sürecine katkı sağlayan bütün bu aşamalarda Müslüman idarecilerin doğrudan veya dolaylı etkisi olmuştur.

Müslümanların Hint Dili ve Literatürüne Katkısı

Hint dili ve literatürünün gelişiminde Müslüman Türk idarecilerin tutum ve davranışlarının yanı sıra Müslümanlar tarafından üretilen ilmi ve edebi eserler de önemli rol oynamıştır. Konumuzla ilgili temel kaynaklardaki veriler dikkate alındığında on ikinci asrın başından itibaren Müslüman şairlerin günümüzdeki Hintçenin kökenini oluşturan bazı yerel dillerde şiir kompoze ettikleri anlaşılmaktadır. Mesud Sa'd Selman (ö. 1121?), Kutb Ali (ö. 1127?) ve Ekrem Faiz (ö. 1280?) Hintçe ile uğraşan ve bu dilde şiir denemeleri yapan ilk Müslüman şairlerdendir (Qanungo 1968: 49-52, Asad Ali 2000: 12). Bazı araştırmacılara göre on birinci yüzyılda derlendiği düşünülen Multan asıllı Abdurrahman'a ait *Sandeş Rasak* adlı eser³, Müslüman biri tarafından bu dilde yazılmış en erken çalışmadır (Mujeeb 1967, Sandeş Rasak 2003: 12-13).

Müslüman şairlerin bu alana ilgi duymaya başladıkları dönem, Hint dili ve edebiyatında *Adi Kal* (iptidai dönem) adı verilen zaman aralığına tekabül eder. Miladi dokuzuncu asır ile on dördüncü asır arasında kapsayan bu süreçte (Jindal 1993: 38) Hint dili ve literatürünün gelişimine damgasını vuran en önemli Müslüman Türk şair, Emir Hüsrev olmuştur. Emir Hüsrev, 1255 yılında Uttar Pradeş eyaleti içinde kalan Patiali bölgesinde doğmuştur. Babası, sultan İltutmuş zamanında Hindistan'a göç etmiş olan bir Türk emiridir. Emir Hüsrev, tasavvufi çizgide Nizamuddin Evliya'ya intisap etmiştir. Hayatı boyunca ilim, sanat ve tasavvufu meşgul olmuştur. Anadili Türkçe ve Farsça olmakla birlikte Hint dili ve edebiyatı alanında da uzmanlaşmıştır. Bu özelliklerinden dolayı sadece Müslüman çevrelerde değil Hindular arasında da tanınan bir kimse olmuştur (Mirza 1935: 12-18, Türkmen 1988). O, eserlerini genelde Farsça kaleme almış olmakla birlikte hiciv tarzında Hintçe bazı şiirler de derlemiştir. Farsçayı ve Hintçeyi birlikte kullanmak suretiyle şiir kompozite eden ilk şairlerden biri olmuştur. Bu şiirlerden bir kısmı sufi meclislerde okunarak nesilden nesile aktarılmış ve bu şekilde günümüze kadar ulaşmıştır (Narang 1987: 10-15). Örneğin ilk mısraı Farsça ikinci mısraı Hintçe olan şu beyit, Emir Hüsrev'e atfedilir:

“Keh tab-i hicran, nadaram ey can

Na leho kahe lagaya chatiyan!” (Zaidi 1993: 24)

“Sevgili, kalmadı ayrılık acısına dayanma gücüm,

Neden bana şöyle bir sarılmıyorsun!”

1325'de vefat eden Emir Hüsrev, *Miftahü'l-Fütüh*, *Nuh Sipih*, *Tuhfetü's-Sigar*, *Vasatü'l-Hayat*, *Matlaü'l-Envar* ve *Şirin ü Hüsrev* gibi çeşitli eserler kaleme almıştır. Kendisine, *Halik Barik* olarak isimlendirilen Hintçe bir eser de atfedilmiştir. Sözlük çalışması mahiyetinde olan bu eserde, Arapça ve Farsça kelimelerin Hintçe karşılıkları verilmiştir. Bu derlemenin Emir Hüsrev'e ait olup olmadığı meselesi kesin olmamakla birlikte (Türkmen 1988) şu husus açıktır ki Emir Hüsrev, Delhi bölgesinde kullanılan ve *Khariboli* olarak bilinen lehçenin potansiyel gücünü ve zenginliğini keşfeden ilk şairlerden biri olmuştur. Bu lehçenin günümüzdeki Hintçenin temel unsurlarını oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, Hint dili ve literatürünün gelişimine öncülük eden en önemli şahsiyetlerden birinin Türk kökenli bir şair ve ilim adamı olduğu açıkça görülecektir.

Arabistan, İran ve Orta Asya'dan göç ederek Hindistan'a yerleşen Müslümanlar ana dilleri sayesinde de Hint dili ve literatürünün zenginleşmesine katkıda bulunmuşlardır. İlim adamları, mutasavvıflar ve çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu ordu mensupları yerel halkla yakın temas kurmuşlar ve bu şekilde belli düzeyde de olsa Farsça, Arapça ve Türkçe kelimelerin Hint dili ve literatürüne geçmesine aracılık etmişlerdir.⁴ Fakat Müslümanlar, Hint dili ve literatürüne en büyük katkıyı, tasavvufi düşünceleri daha geniş kesimlere ulaştırabilme gayesiyle bölgesel dillerde kaleme aldıkları eserlerle sunmuşlardır. Belli bir dil, üslup ve yöntemle yazılmış olan bu tür eserler, Hint literatüründe "Hint-Sufi metinleri" şeklinde tanınmıştır⁵ (Gupta 1967: 40-41). Bu alanın önde gelen modern araştırmacılarından Seyyid Athar Abbas Rizvi'nin de işaret ettiği üzere (1975: 323) sufiler, yerel halkla iletişim kurabilmek için Hintçeyi öğrenmiş ve kullanmışlardır. Böylece Orta Çağ döneminde Hint dili ve literatürünün gelişiminde önemli bir rol oynamışlardır.

Hint-Sufi Metin Geleneği

On dördüncü yüzyıldan itibaren kompoze edilmeye başlayan Hint-Sufi metinleri, Hint literatürünün *Madhya Kal* (geçiş dönemi) olarak adlandırılan ikinci devresine damga vurmuştur. Bu dönemde önemli bir boşluğu doldurarak Hint dili ve literatürünün gelişimine ciddi anlamda katkı sunmuştur (Jindal 1993: 13). Bu tür eserlerin yazımı modern döneme kadar devam etmiş olmakla birlikte bunlar arasında Hint-Sufi metin geleneğinin öncüleri olarak kabul gören ve sonrakilere örneklik teşkil eden dört eser öne çıkmıştır (Gupta 1967: 4-5).

Hint-Sufi metin geleneği içinde günümüze kadar ulaşmış en erken tarihli çalışma, 1379 yılında Mevlana Davud tarafından kaleme alınmış olan *Çandayan* adlı eserdir. Mevlana Davud, sultan Firuz Şah Tuğluk zamanında (1351-1388) yaşamış ve sultanın danışma heyeti arasında yer almıştır. *Çandayan* adlı eserini sultanın başvekili Cana Şah'a ithaf etmiştir (*Muntekab'ut-Tevarih*, I/333). Mevlana Davud hakkındaki bilgiler sınırlı düzeyde olup onun, şeyh Nizamuddin Evliya'nın halefi olan Şeyh Zeyneddin Çiştî'nin talebesi olduğu bilinmektedir. Bu açıdan söz konusu eserinde Çiştî tarikatı ile Hint kökenli bazı dinî akımların tarihi etkileşiminin izlerini görmek mümkündür (Çandayan, 5).

Çandayan adlı eserde Lorik adında bir genç ile Govar bölgesinin prensesi Çanda arasında yaşanan aşk hikâyesine yer verilmiştir. Bazı araştırmacılara göre bu eserin ana teması, o dönemde Lorikayan olarak bilinen bir halk hikâyesini çağrıştırdığından Mevlana Davud eserini kompoze ederken Hindular arasında

yaygın olan bir anlatıdan beslenmiştir (Pandey 1982: 10). Mevlana Davud'un bu tür yerel halk hikâyelerini ustalıkla kullanması ve tasavvufî düşüncelerini aktarırken İslamî öğelerin yanı sıra Hint kültürüne ait unsurlardan da yararlanması, Hint literatüründe yeni bir türün ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Hint-Sufî metin geleneği olarak adlandırılan bu edebî tür, *Çandayan* ile başlamış ve onun örnekliliğinde devam etmiştir (McGregor 1984: 28).

Hint-Sufî metin geleneğinin bir diğer önemli eseri, Kutuban Suhreverdi tarafından 1503 yılında derlenmiş olan *Mirigavati*'dir. Kutuban hakkındaki veriler sınırlı düzeyde olup ilgili metinde yer alan bilgilerden onun, Hüseyin Şah (ö. 1519) döneminde yaşadığı ve hem Suhreverdiye hem de Çiştîyye ekolüne yakın olduğu anlaşılır (*Mirigavati*, 6). Eserde anlatılan hikâyeye göre Rackunvar adında bir prens avda iken Mirigavati'yi (Gizemli Geyik) görür ve ona vurulur. Fakat Mirigavati bir anda ortadan kaybolur. Prens onu yeniden görebilmek için çetin bir mücadele verir. Mütevazı duruşu ve azmi sayesinde zorlu engelleri aşarak sevdiğine ulaşır. Eserde Mirigavati'nin güzelliği, aşkın varlığın güzelliğine delalet ettiğinden bu hikâye ile anlatılmak istenen düşünce kişinin ilahî aşka ulaşma arzusudur (*Mirigavati*, 410-425, Belh 2012: 9; Kutlutürk 2016: 629).

Tasavvuf alanında yazılmış ilk Hintçe eserlerden bir diğeri de Muhammed Cayasi'nin 1540 yılında derlediği *Padmavat* adlı metnidir. Eserin ana konusu, Çittaur bölgesinin yöneticisi Ratansen ile prenses Padmavati arasında yaşanan macera dolu aşk hikâyesidir. Hikâyeye göre Ratansen sevgilisine kavuşmak için birbirinden zorlu yedi okyanusu aşar ve türlü tehlikeleri atlatarak nihai amacına ulaşır. Bu hikâyede çeşitli sembolik anlamlar kullanılarak kişinin yüce yaratıcısına duyduğu muhabbet ve ona kavuşmak için başta nefsi olmak üzere verdiği çeşitli mücadeleler anlatılır (*Padmavat*, 90). *Padmavat*, Orta Çağ Hint literatürünün gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. Zira bu metin, kendisinden yaklaşık otuz dört yıl sonra Tulsidas tarafından kaleme alınmış olan *Ramçaritmanas* (Rama'nın Tanrısal Eylemleri) adlı esere ilham kaynaklığı etmiştir.⁶ Tulsidas bu eserini kompoze ederken Hint-Sufî metin geleneğinin dil ve üslubundan yararlanmıştı (Asad Ali 2000: 182).

Seyyid Manchan Racgiri'nin 1545 yılında kompoze ettiği *Madhumalati* adlı eser, erken dönem Hint-Sufî metin geleneğinin son halkasını oluşturmuştur. Manchan, günümüzde Bihar eyaletine bağlı Patna şehrinin yakınlarında bulunan Racgir'de doğmuştur. Onun yaşadığı dönemde Bihar ve civarında Şattari tarikatı etkili olduğundan Manchan da bu tarikatın önde gelen şeyhlerinden

Muhammed Gavs Givaliyari (ö.1563)'nin müridi olmuştur (Belh vd. 2000: 9). *Madhumalati* adlı eserin temel konusu önceki metinlerle benzerlik arz eder. Metinde yer alan hikâyeye göre Manohar adında prens bir gün rüyasında manevi bir yolculuğa çıkar. Ulaştığı mekânda Madhumalati adında bir prensle karşılaşır. Manohar onu görür görmez aşk ateşine düşer. Prens, daha sonra uyanır ve rüyasında gördüğü bu mükemmel varlıktan ayrı düşmenin acısını iliklerine kadar hisseder. Bunun üzerine arzuladığı varlığa kavuşma ümidiyle annesini, babasını ve sevdiklerini terk ederek çetin ve meşakkatli bir yolculuğa çıkar. Türlü sıkıntıları aşarak ve sebat göstererek nihayetinde Madhumalati'nin yaşadığı mekâna ulaşır ve ona kavuşur (*Madhumalati*, 333). Bu hikâyede de bir takım sembolik anlatımlar kullanılmak suretiyle sufi düşünceler aktarılmaya çalışılmıştır.

Sufiler, on dokuzuncu yüzyıla kadar bu alanda eser vermeye devam etmiştir. Sonraki süreçte kaleme alınanlar ile öncekiler arasında içerik açısından bazı farklılıklar oluşmuştur. Örneğin erken dönemde derlenen metinlerde bireyin ilahi aşka duyduğu muhabbet, iki sevgili arasındaki aşk hikâyesi örgüsü kullanılarak anlatılmışken, sonraki metinlerde bu öğeye çok fazla müracaat edilmemiştir (McGregor 1984: 151). Eserlerde kullanılan yöntem zaman zaman değişkenlik göstermiş olsa da Hint-Sufi metin türü, modern döneme kadar Hint edebiyatı ve kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Bu türün öne çıkan yapıtları kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir (*Pandey*, 34, Hines 2009: 26):

Tablo 1. Öne Çıkan Hint-Sufi Metinleri

Yazarı	Eserin adı	Tarihi
Mevlana Davud	Çandayan	1379
Kutuban Suhreverdi	Mirigavati	1503
Malik Muhammed Cayasi	Padmavat	1540
Manchan	Madhumalati	1545
Şeyh Usman	Citravali	1613
Şeyh Nabi	Gyandip	1618
Hüseyin Ali	Puhupavati	1725
Kasım Şah	Hamsa Cavahar	1736
Şeyh Nisar	Yusuf Zuleykha	1790
Nacaf Ali	Akharavati	1809

Hint-Sufi Metinlerin Ortak Özellikleri

Hint-Sufî metinleri, tasavvufî düşünceleri daha geniş kesimlere ulaştırmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu nedenle söz konusu metinlerde benzer bir metot ve şiirsel dil kullanılmıştır. Burada Hint-Sufî metin türünün öncülleri kabul edilen ilk dört eserin öne çıkan ortak yönlerine dikkat çekilmiş ve buradan hareketle metinlerin içeriğine yönelik bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Hint-Sufî metinlerinin ortak özelliklerinden biri ele aldığı konuyu işleyiş tarzıdır. Bu tür metinler genelde iki bölümden oluşur. İlk kısım giriş mahiyetinde olup hem eserin yazıldığı döneme ışık tutacak bazı bilgiler hem de metnin daha sağlıklı anlaşılmasına yardımcı olacak tasavvufî konulara dair kısa açıklamalar ihtiva eder. Giriş kısmında önce Allah'ın üstünlüğüne, birliğine ve her şeyin yaratıcısı olduğuna vurgu yapılır (*Madhumalati*, 1, *Mirigavati*, 1). Sonra sırasıyla Hz. Peygamber ve dört halife methedilir. Ardından müellifin hocası ve o dönemin yöneticisi övülür. Bu kısımda temel tasavvufî fikirlere ve prensiplere de kısaca temas edilir. Özellikle sufi gelenekte yaygın olan “Nur-u Muhammedi” veya “Hakikat-i Muhammedi” düşüncesine dikkat çekilir ve dünyanın Allah tarafından, Muhammed (as) hatırına yaratıldığı hususu ön plana çıkartılır. Örneğin *Padmavat*'ta bu konuda şöyle bir anlatım yer alır: “O (Tanrı), mükemmel bir kişi yarattı. Adı Muhammed idi. Onun sevgisine dünya yaratıldı.” (*Padmavat*, 3-4; *Pandey*, 122). Benzer bir düşünce *Mirigavati*'de şu şekilde ifade edilir: “Tanrı ilk olarak Muhammed'in nurunu yarattı. Bilinmek istedi ve sonra onun hürmetine her şeyi var etti...” (*Mirigavati*, 4).

Hint-Sufî metin türünde kısa bir girişin ardından asıl konunun işlendiği bölüme geçilir. Burada dinî ve tasavvufî düşünceler, ustalıkla kurgulanmış bir hikâye örgüsü içinde okuyucuya aktarılır. Hikâyenin ana kahramanlarını aşkın varlığın güzelliğini sembolize eden dişil bir figür ile bu eşsiz güzelliğe kendini kaptıran ve ona kavuşma arzusuyla yanıp tutuşan eril bir şahsiyet oluşturur. Bu iki karakter ilk karşılaştıkları anda birbirlerine sevgiyle bağlanırlar. Fakat bu sevginin olgunlaşması için dişil varlık ortadan kaybolurken diğeri de onu aramaya koyulur. Hikâyede geçen karakterler ve anlatılan olaylar bir takım sembolik anlamlar taşır. Örneğin âşık ile maşukun ilk karşılaşma anı, tasavvufî düşünce çerçevesinde ruhun *bezmi eleste* Allah ile ilk karşılaşma anını simgeler (*Araf*, 172)⁷. İlk karşılaşma anından kısa süre sonra âşıkların birbirinden uzaklaşması ise ruhun, muhabbet beslediği yüce varlıktan ayrı

düşmesini ve aşkın varlığa kavuşma ümidiyle onun sevgisini kazanacak yola girmesini temsil eder (Belh 2012: 29-31).

Hikâye kurgusu içinde âşık, sevdiği varlığa ulaşmak için çetin bir yolculuğa çıkar. Zihninde ve kalbinde sadece sevgili vardır. Ondan başka hiçbir şeye bağlanmaz ve tamah etmez. Yolculuk esnasında çetin merhalelerden geçer ve nihayetinde yanıp tutuştuğu sevgilisine kavuşur (*Mirigavati*, 421). Metinlerde bahsi geçen ve genellikle dört makam olarak sıralanan bu aşamaların her birinin kendine özgü hususiyetleri ve sembolik anlamları vardır. Bu bağlamda kişinin manevi yolculukta karşılaştığı ilk durak, fâni varlıkların bulunduğu alanı temsil eder. İkincisi meleklerin ve diğer nurani varlıkların yaşadığı mekânı, üçüncüsü bütün dünyevî hislerinden kurtulmuş kimselerin bulunduğu makamı simgeler. Sonuncu durak ise manevi arınmayı bütünüyle gerçekleştirmiş ve hakikate ulaşmış kimselerin bulunduğu makamı sembolize eder. Bu son aşama aslında tek hakiki varlık olan Tanrı'ya ulaşma ve nihayetinde ona kavuşma halini yansıtır (White 1965: 123-124). Dolayısıyla olayların seyri, zamanı ve kahramanları metinlere göre değişse de hepsinde bireyin kendi özünü idrak ederek ilahi aşka yönelme süreci ve mutlak hakikate ermenin yol ve yöntemi üzerinde durulur. Zekâsını ve muhakeme gücünü kullanan ve sabırlı davranan bir kulun ayrılık acısıyla yanıp tutuştuğu yüce varlığa nihayetinde kavuşacağı vurgulanır.

Hint-Sufî metinlerinin ortak özelliklerinden biri de içinde buldukları toplumun inanç ve kültür birikiminden izler taşıması, Hint kökenli bazı akımların dinî ve felsefî görüşlerinden yararlanmasıdır. Bu metinlerde Hindulara özgü dinî kavramlar, halk hikâyeleri, toplum nezdinde öne çıkan tarihi ve mitolojik şahsiyetler zaman zaman kullanılır. Hindu inanç ve kültürüne ait unsurlar, sufilerin kendi düşüncelerine uygun olarak yeniden ele alınır ve bu şekilde İslamî bir kılıfa sokularak aktarılır. Bu durum belli bir tasavvufî çizgiden gelen müelliflerin dinî görüşlerini Hindu toplumuna aktarma çabalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Asıl amaç bu olsa da sufilerin içinde yaşadıkları toplumun dinî ve kültürel yapısından zaman zaman etkilendikleri de vakiadır (Vaudivelle 2003: 165).

Hint-Sufi metinlerinin etkilendiği dinî akımlardan biri *Nath* geleneğidir. On ikinci yüzyıl düşünürü Gorakhnath'ın, söz konusu dinî akımı sistemleştirdiği kabul edilir. *Nath* geleneğinin özünde, *yoga* uygulamalarına ve riyazet usullerine bağlı kalarak acı ve ızdıraptan kurtulma fikri vardır. Bu geleneğin

öncülüğünü yapan *yogiler* göre herkesin içinde *Nath* (ermiş, dinî önder) mertebesine ulaştıracak gizli bir enerji saklıdır. Önemli olan bunun açığa çıkartılması ve hakikati idrak etmeye mani olan hususların bertaraf edilmesidir. Bu ise *yogilerin* uygulamalarını takip etmeye bağlıdır (*Debistan'ı Mezahib*, 127-128).

Nath geleneğine bağlı *yogiler*, düşüncelerini aktarmak amacıyla Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde metinler kaleme almışlardır. Halk arasında konuşulan dili kullanmaya özen göstermişler ve böylece geniş kitlelerin güvenini kazanmışlardır. Kendilerini dünyayla bağını koparmış kişiler olarak takdim eden *yogiler*, duyularına karşı savaş açtıklarını ve böylece ruhun gerçek mahiyetini idrak ettiklerini vaaz etmişlerdir. Mutlak hakikatin dışarıda değil, *yoga* pratikleri yaparak bireyin özünde aranması gerektiği üzerinde durmuşlardır. *Yoga* pratiklerinin irfana ulaştıran önemli bir araç olduğunu, fakat gizli kalan kapıları aralayabilmek için ehil bir *guruya* bağlanmanın da gerekli olduğunu anlatmışlardır (Vaudevillle 2003: 164).

Yogilerin bu tutumu ile sufilerin bazı özellikleri arasında irtibat kurulmuştur. Nitekim sufiler de dinî ve tasavvufî düşüncelerini geniş kesimlere ulaştırabilmek için dünyevî şeyleri terk edip yollara düşmüşlerdir. Riyazet hayatına önem vermişler ve Allah'ı bilmenin kendini bilmeye bağlı olduğu hakikatini telkin etmişlerdir. Bu yolda sarsılmadan ilerleyebilmek için hakiki bir mürşide bağlı kalınması gerektiği üzerinde durmuşlardır (*Madhumalati*, 102). Sufilerin, bu ve benzeri fikirleri içinde buldukları topluma daha iyi bir üslupla aktarabilmek için *Nath* geleneğine özgü bazı unsurları alıp kendi düşüncelerine uygun şekilde kullanmışlardır. Nitekim sufiler tarafından kaleme alınan eserlerde aşığın maşukuna ulaşmak için bir *yogi* kılığına girdiği ve bu çileli yolda başarılı olabilmek için bir takım *yoga* usullerini tatbik ettiği görülür. *Mirigavati*'de prens Rackunvar'ın sevgilisine ulaşmak için *yogi* kılığına bürünmesi (Mirigavati, 96) veya *Padmavat*'ta Ratansen'in benzer amaçlar uğruna *yogi* elbisesi giymesi buna örnek olarak verilebilir (*Padmavat*, 260). Metinlerde *yoga* terminolojisinin kullanılması, bilinçli ve planlı bir çabanın ürünüdür. Buradaki temel maksat, mukayeseli anlatım yapılarak meselelerin daha doğru analiz edilmesi ve böylece sufi öğretilerin muhatap kitleye daha etkili yoldan aktarılabilmesidir. Dolayısıyla karşılıklı etkileşimler yaşanmış olsa da Hindulara ait kavramların veya doktrinlerin olduğu gibi benimsenmediği belirtilmelidir (Vaudevillle 2003: 166-167).

Hint-Sufi metinlerinin derlendiği dönemde toplum arasında etkili olan bir diğer dinî akım *Bhakti* hareketi olmuştur. *Bhakti*, doğrudan Tanrı'ya bağlanmakla ve onun adını aşkla anmakla herkesin kurtuluşa ulaşabileceğini savunmuş ve bu anlamda Brahminlerin dinî sahadaki tekelciliğini zayıflatmıştır. Kast sisteminin katı kurallarına itiraz etmiş ve bu sayede orta ve alt tabakaya mensup Hindular nezdinde itibar kazanmıştır. Halkın anlayacağı bölgesel dillerde kaleme alınan eserlerle *Bhakti* hareketi hızla yayılmıştır (Pandeya 1991: 8). Böyle bir ortamda derlenen Hint-Sufi metinleri, *Bhakti* düşüncesine ait bazı kavram ve anlatılardan belli ölçüde etkilenmiştir. Bunun en somut göstergelerinden biri “hakiki sevgili olan Tanrı'dan (Vişnu/Krişna/Rama) ayrı düşmeyi ve bu ayrılık neticesinde duyulan ızdırabı” (Williams 2008: 2/1434) tanımlayan *viraha* fikridir.

Bhakti geleneğinde olduğu gibi Hint-Sufi metinlerinde de sevenin sevgilisinden ayrı kaldığı sürede çektiği aşk acısı teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu ayrılık acısını betimlemek için Hint inanç kültürüne ait *viraha* kavramı kullanılmıştır. Örneğin *Padmavat* adlı eserde “viraha, acı üstüne acı çekmek, eziyet üstüne eziyet görmektir. Viraha, ölümdür; ölümden de öte bir şeydir.” (*Padmavat*, 248) ifadesiyle bu düşünce ortaya konmuştur. Aynı eserde *Padmavati*'ye âşık olan Ratansen'in hissettiği aşk acısı ise şöyle ifade edilmiştir: “Sevdiğimden ayrı düştüğüm için öyle bir acı çektim ki yer ve gök yandı tuttu. Her nefes alış verişimde *Padmavati*'yi arzuluyorum. Yaşamımı ona adıyorum. O, benim kalbim ve ruhumdur. Bütün uzuvlarımda onu hissediyorum. Hayatta olsam da olmasam da o daima benimle birlikte olacaktır.” (*Padmavat*, 250; *Pandey*, 128). Burada bireyin aşkında samimi olması gerektiği ve bu şekilde ancak hakiki sevgiliye ulaşabileceği vurgulanmıştır. Bunun kolay bir yoldan elde edilemeyeceği *Mirigavati* adlı metinde şu şekilde bildirilmiştir: “...Prens, şundan emin olsun, benim de kalbim ona bağlıdır. Fakat bu sevgi ucuz yoldan elde edilmemeli ki değeri anlaşılsın. Bu yüzden şimdilik ondan ayrılıp ortadan kayboluyorum. Eğer o gerçekten beni seviyor ve bana ulaşmayı arzuluyorsa hakiki mekânıma doğru bir yolculuğa çıksın ve beni bu çileli yolda arasın.” (*Mirigavati*, 98). Sufiler yerel unsurlara ait bu ve benzeri motifleri kullanmakla sadece Müslümanlara değil diğer inanç mensuplarına da bir takım mesajlar vermek istemişlerdir. Buna göre kişi sevdiği varlıktan yani yüce yaratıcıdan ayrı düşmenin acısını tüm hücrelerinde hissetmeli ve bu ayrılık acısıyla yanıp kavrulmalıdır. Bunu başardığı takdirde yüce varlığın rızasını kazanabilecek ve ebedi saadete ulaşabilecektir.

Hint-Sufi metinlerinde yerel kültüre özgü dikkat çeken bir diğer kullanım *om* sözcüğüdür. *Madhumalati*'de geçen; “Tanrı, istediği şekilde evreni dizayn eder. Sevgi ve huzur bahşeden odur. O, her hal ve şartta birdir, şekilsizdir ve her yeredir. Ona hususi bir mekân atfedilemez. O, ‘om’dur, tek bir sestir. O, bütün evreni tek bir sesle yani ‘om’ ile yaratmıştır” (*Madhumalati*, 1-2) şeklindeki ifadelerde *om* sözcüğü kullanılmıştır. Görüldüğü üzere burada Allah’ın vasıflarından bahsedilirken ilk önce İslami öğretinin temeli olan tevhit düşüncesine vurgu yapılmıştır. Yaratma konusu ise Hindu kültürüne ait bir kavram kullanılarak izah edilmiştir. Tanrı’nın evreni tek bir sesle yaratması, *om* sözcüğü ile özdeşleştirilmiştir. İslam akidesine göre kâinat varlığını, Allah’ın iradesine borçludur. Bu süreç ayette şöyle ifade edilmiştir: “Gökleri ve yeri örneksiz ve eşsiz güzellikte yaratan Allah’tır. O, herhangi bir şeyin olmasını dilerse ona sadece “Ol!” der ve o şey de oluş sürecine girer.” (Bakara, 117). Dolayısıyla Kuran’da emir formunda kullanılan ve “ol” anlamına gelen *kun* ifadesini karşılamak üzere ilgili metinde *om* sözcüğü kullanılmıştır.

Sufi şairlerin böyle bir tercihte bulunmasının nedenleri değerlendirilirken meselenin daha iyi analiz edilebilmesi için *om* sözcüğünün klasik Hint düşüncesinde hangi anlamda kullanıldığının bilinmesi önemlidir. Hindu kutsal metinlerinde *om* sözcüğünün Tanrı’ya delalet ettiği görülür. Upanişad metinlerinde her şeyin bu sözcükten yaratıldığı ve bu anlamda *om* sözcüğünün bütün evreni temsil ettiği ifade edilir (*Taittiriya Upanişad*, 1.8.1). Dinî törenlere bu sözcükle başlanması gerektiği vurgulanır. *Om* sözcüğüne çeşitli sembolik anlamlar yüklenir. Özellikle bu sözcüğün “yüksek ses, tek bir ses” gibi anlamlara gelen *udgitha* olarak tanımlanması ve “bir şeye onay verme, bir şeyi başlatma” anlamında kullanılması dikkat çekicidir (*Çandogya Upanişad*, 1.5.1). Zira Hint-Sufi metinleri incelendiğinde *om* sözcüğünün Hindu dinî geleneğindeki manaları ihtiva edecek şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum sufilerin gerek Hint dili ve literatürüne gerekse toplumun düşünce yapısına vakıf olduklarını göstermektedir.

Hint-Sufi metinlerinde Allah’ın kâinatı yaratması, Hint kültürüne ait bir kavramla aktarılmıştır. Burada Allah’ın, Kâdir-i Mutlak olduğu ve istediği her şeyin sadece “ol” demekle olacağı mesajı verilmiştir. Bu mesaj aktarılırken Hinduların aşına olduğu ve dolayısıyla meseleyi daha rahat idrak edecekleri bir kavram tercih edilmiştir. İlgili pasaj bütün olarak düşünüldüğünde Allah’ın bir olduğu ve bütün bunları herhangi bir ortağa ihtiyaç duymaksızın

tek başına yaptığı mesajı muhatap kitleye iletilmiştir. Dolayısıyla Müslüman şairler, kaleme aldıkları eserleri geliş güzel değil belirli bir plan ve amaç çerçevesine kompoze etmişlerdir.

Hint-Sufi metinlerinde, Hindular nezdinde popüler olan bazı kahraman şahsiyetlere de zaman zaman atıfta bulunulduğu görülür. Örneğin *Madhumalati* adlı eserde, dönemin idarecisi Salim Şah methedilirken şöyle bir tanımlama yapılır: “Salim Şah, dünyada büyük bir idarecidir. Onun ünü her yere ulaşmıştır. Korkusu herkesi sarmıştır. O, dünyayı tamamen yönetimi altına almak istese bunu başarabilir. Karşısında durabilecek hiçbir güç yoktur... Salim Şah, erdemlilikte bir ‘Yudhiştira’, doğrulukta bir ‘Harişçandra’dır. Bu yüzden yönetimi altındaki her yerde huzur ve mutluluk vardır. O, cömertlikte ‘Bali’yi geride bırakır.” (*Madhumalati*, 10-13). Müellif burada Salim Şah’ın taşıdığı vasıfları izah ederken Hint dini tarihine ait bazı unsurları kullanır. Bunlardan biri *Yudhiştira*’dır. Kelime anlamı “savaşta sarsılmadan duran, gücünü ve zindeliğini koruyan” (Williams 2008: 2/1245) anlamına gelen *Yudhiştira*, Hinduların kutsal metinlerinden *Mahabharata*’da öne çıkan kahraman şahsiyetlerden biridir. O, toplumu çok iyi yönetmiş ve herkese eşit davranmıştır. Adaletin ve sosyal düzenin tesisi için uğraşmış ve toplumu ıslah etmeye çalışmıştır (*Mahabharata*, 9.1). Bu inançtan dolayı o, Hindular nezdinde adaletin ve bilgeliğin sembolü olarak görülmüştür. *Madhumalati* adlı eserde de Salim Şah’ın fazilet sahibi bir hükümdar olduğu vurgulanırken *Yudhiştira* örneği verilmiştir. Benzer şekilde *Mirigavati* adlı eserin müellifi de hamisi olarak takdim ettiği Hüseyin Şah’ı methederken onun *Yudhiştira*’nın sahip olduğu ahlakî niteliklere haiz olduğunu belirtmiştir. Hüseyin Şah’ın çok zeki ve bilgili olduğunu, pek çok dil bildiğini ve bir kitabı okuduğunda bütün manasını derinlemesine anladığını ifade etmiştir (*Mirigavati*, 7).

Hint-Sufi metinlerinin kullandığı Hint kültürüne ait kahraman şahsiyetlerden bir diğeri de doğrudan yana tavır alması ve sözünde durmasıyla dikkat çeken *Harişçandra*’dır. Hindu kutsal metinlerinde yer alan anlatımlara göre o, bilge bir kişiye verdiği sözden dolayı bütün saltanatını ve ailesini terk edip bir köle olmayı kabul etmiştir. Bu onurlu duruşu ve doğru yaşantısıyla Tanrı’nın hoşnutluğunu kazanmış ve türlü ikramlara mazhar olmuştur (*Markandeya Purana*, 1.2.7). Bu yönüyle popülerlik kazanan *Harişçandra*, Hindular nezdindeki itibarını korumuştur. Dolayısıyla Hint-Sufi metinlerini derleyen müellifler, Müslüman idarecilerin adaletli ve hakkaniyet sahibi

kimseler olduğunu vurgulamak için Hindular nezdinde dikkat uyandıran motifleri kullanmaktan geri durmamışlardır.

Hint-Sufi metinlerinde kullanılan bir diğer figür de *Bali*'dir. Hindu metinlerinde yer alan mitolojik anlatımlara göre o, kötü karakterli bir varlık olarak ortaya çıkmıştır. Fakat *Bali*, Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak için büyük bir kurban töreni düzenlemiştir. Kurban töreninde yaptığı fedakârlıklar ve göstermiş olduğu samimi gayretler, Tanrı'yı memnun etmiş ve bu yüzden ona olağanüstü güçler verilmiştir (*Harivamşa*, 3.48.63.) *Bali*, Hindu toplumunda yaptığı cömertliklerle ün salmıştır. Dolayısıyla Manchan ilgili eserinde Salim Şah'ın yardımsever bir yönetici olduğunu vurgulamak için, "O, cömertlikte Bali'yi geride bırakır." (*Madhumalati*, 13) şeklinde bir ifade kullanmış ve böylece cömertlik denilince Hinduların zihninde ilk akla gelen figürlerden birine atıf yapmıştır. Benzer şekilde Kutuban da kaleme aldığı eserde dönemin yöneticisi Hüseyin Şah'ın bolca veren ve asla bunun hesabını tutmayan bir hükümdar olduğunu ifade etmiş ve daha sonra, "Bali'nin dahi cömertlikte Hüseyin Şaha yetişemeyeceğini" belirtmiştir (*Mirigavati*, 7). Dolayısıyla Hint-Sufi metinlerini derleyen müellifler, kendilerine sahip çıkan Müslüman idarecileri muhatap kitleye daha doğru ve anlaşılır bir biçimde tanıtabilme gayreti içine girmişlerdir.

Delhi Türk Sultanlığı ve sonrasındaki dönemde Jainpur, Uttar Pradeş, Bihar gibi kuzeydoğu Hindistan'da ortaya çıkmış olan Hint-Sufi metinlerinin geneli bu bölgede yaygın olan *Avadhi* dilinde kaleme alınmıştır (*Mirigavati*, 426.1). Söz konusu eserleri derleyen müellifler, *Avadhi*nin metin dili olarak gelişmesine öncülük etmişlerdir. Birbirine yakın olan *Avadhi* ile *Khariboli* zamanla karışarak modern anlamdaki Hindi dilini meydana getirmiştir (Brannikov 1936: 25). Dolayısıyla sufilerin erken dönemden itibaren derlemiş olduğu bu tür metinler, Hintçenin gelişim sürecine önemli derecede katkı sunmuştur.

Sonuç

Müslümanlar, miladi onuncu asırdan itibaren kalıcı olarak Hindistan'a yerleşmeye başlamışlardır. Bu dönemde Hindu toplumu kast sisteminin bir sonucu olarak kesin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Sınıflar arasında katı kurallar konulduğu için üst tabakada yer almayanların kutsal metinleri okuyup yorumlaması engellenmiştir. Bu durum içtimâî hayatta kopuklukların ve

haksızlıkların yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca kutsal metin dili olan Sanskrit dilinin unutulmasına ve insanları birleştirici özelliğini kaybetmesine sebebiyet vermiştir. Coğrafi ve kültürel farklılıkların da etkisiyle dağınık halde yaşayan Hindular arasında çok sayıda bölgesel dil ve lehçe ortaya çıkmıştır.

Müslüman Türk idareciler, Hint alt kıtasına yerleşmeye başladıktan sonra bölge halkıyla iletişime geçebilmek ve Hindular arasında belli ölçüde de olsa dil birliğini sağlamak adına bazı adımlar atmışlardır. Merkezi idareyi tesis ettikleri Delhi ve çevresinde kullanılmakta olan *Khariboli*, *Bracbhaşa* ve *Avadhi* gibi lehçelere ağırlık vermişler ve bunların geniş bir coğrafi alana yayılmasını sağlamışlardır. Onların sadece iletişim aracı değil metin dili olarak da gelişmesi için Müslüman ve Hindu ilim adamlarını teşvik etmişlerdir. Bu yönde çalışma yapanlara maddi ve manevi destek olmuşlardır. Bunun en somut örneklerini Türk asıllı Emir Hüsrev ve ondan sonra gelen Mevlana Davud, Kutuban Suhreverdi ve Muhammed Cayasi gibi sufi düşünürler ile Bhanukara, Lakşimipati, Govinda, Gang, Tulsidas, Kebir ve Dadu gibi Hindu kökenli fikir adamları oluşturmuştur.

Müslüman idarecilerin hoşgörü ve düşünce özgürlüğüne dayalı yönetim anlayışı benimsemelerinin yanı sıra Müslüman bilgilerin dil ve edebiyat alanında çalışmalar ortaya koymaları da bu süreçte önemli rol oynamıştır. Özellikle tasavvufi düşünceleri muhatap kitleye duyurmak amacıyla sufilere tarafından kaleme alınan yerel dildeki eserler, Orta Çağ Hint literatüründe önemli bir yer edindiği gibi daha sonra ortaya çıkan pek çok Hindu düşünürde de rol model olmuştur. *Khariboli* ve *Avadhi* gibi yerel dillerin günümüzdeki Hintçenin temellerini oluşturduğu dikkate alındığında Müslümanların Hint dili ve literatürünün gelişimine sundukları katkı açıkça görülecektir.

Açıklamalar

- 1 Babür Şah'ın (ö. 1530) Hindistan'da kurmuş olduğu Babürlü/Gürkani Devleti'nin "Mongol" veya "Moğol" şeklinde isimlendirilmesinin doğru olmadığı yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur.
- 2 Günümüzde Hindistan'ın resmi dili olan Hintçe, Kuzey Hindistan bölgesinde konuşulan birkaç yerel dilin ve lehçenin birleşip kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Hintçenin kökenini oluşturan bu lehçelerden biri *Khariboli* olup daha çok Delhi ve civarında konuşulmuştur. Merkezi idareyi çoğunlukla Delhi'de kuran Müslüman Türkler, *Kharibolinin* gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Hintçenin beslendiği bir diğer bölgesel dil; Matura, Brindavan, Agra, Bharatpur ve Dholpur gibi bölgelerde yayılmış olan *Bracbhāṣa* olmuştur. Kullanıldıkları alanların iç içe girmiş olmasından dolayı bazı düşünürler tarafından *Bracbhāṣa* ile *Khariboli* arasında kesin bir ayırım yapılamayacağına dair görüşler ileri sürülmüştür. Bu bağlamda *Kharibolinin* daha sonraki bir versiyon olduğunu savunanlar da olmuştur. Bize göre her ikisinin de belirli yerlerde kullanılmakta olduğu ve zamanla birbirine karıştığı yönündeki görüş makul gözükmektedir. Hintçenin şekillenmesinde rol oynayan bir diğer yerel dil ise Hindistan'ın kuzeydoğu kesiminde yaygınlık kazanmış olan *Hindavi/Avadhi* olmuştur. Müslümanlar tarafından *Avadhi* dilinde kaleme alınmış olan Hint-Sufi metinleri, bu dilin gelişmesine önemli ölçüde katkı sunmuştur. Dolayısıyla *Khariboli* ve *Avadhi* bölgesel düzeyde konuşulan birer dil iken özellikle Müslümanların desteğiyle gelişmiş ve zamanla iç içe geçmiştir. Böylece modern anlamdaki Hintçeyi meydana getirmişlerdir. Çalışmamızda Hintçe tabiri bu bağlamda kullanılmıştır.
- 3 İki yüzü aşkın beyitten oluşan bu eserin temel konusu iki sevgili arasındaki derin aşktır. Eserde Multan'ın Hindular için önemli bir hac merkezi olduğu da anlatılır. Eser, Hintçenin köklerini oluşturan *Apabharanṣa* dilinde kaleme alınmıştır. *Apabharanṣa*, Sanskrit dilinin bozulmuş şeklidir. Özellikle kuzey Hindistan'daki çeşitli dilleri belirtmek için kullanılan şemsiye bir kavram olmuştur. Gurlular kuzey Hindistan'a girdiklerinde bu dilin halk arasında yaygın olduğu kayıtlarda geçmektedir. *Apabharanṣanın*, Hint-Sufi metinlerinin oluşumuna ve Pencabi ve Sindi gibi bölgesel dillerin gelişimine etki ettiği bilinmektedir (Asad Ali 2000: 13; Sandeş Rasak 2003).
- 4 Müslümanların ana dilleri esas itibarıyla "Urdu" adı verilen bir dilin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Urdu dilinin kökeni ve hangi dillerin etkisiyle ortaya çıktığı meselesi tartışmalı olsa da şu husus bilinmektedir ki bu dili önce orduda görev yapan askerler arasında konuşulmuştur. Bu dilin özü Türkçe olmakla birlikte, gelişiminde Arapça ve Farsça başta olmak üzere bölgesel dillerin de büyük katkısı olmuştur. Nitekim ordunun çoğunu oluş-

turan Türk kökenli askerlerin dilleriyle yerel halkın dili, özellikle de *Khari-boli*, karışmış ve bu şekilde Urdu dili geniş bir kesim tarafından konuşulur hale gelmiştir (Bailey: 1930: 391-400). Hindi dili ile Urdu dilinin temel olarak beslendikleri ana damar birbirinden farklı olsa da her ikisi yakın coğrafyada eş zamanlı olarak büyüyüp gelişmiştir. Bu yüzden karşılıklı olarak birbirinden etkilenmişlerdir. Fakat bu makalenin ana konusunu Müslümanların Hint dili ve literatürüne katkısı oluşturduğundan çalışmamızda Urdu dili meselesi üzerinde durulmamıştır.

- 5 Bu metinler, yüce varlığa duyulan aşkı ve ona kavuşma arzusunu hikâye tarzında aktardığından dolayı “aşk hikâyeleri” anlamında *premakhani* tabiri ile de ifade edilmiştir (Gupta 1967: 41).
- 6 *Ramçaritmanas*, Hindu kutsal metni olan Ramayana destanının farklı bir versiyonudur. Bu eser, ortaya çıktığı andan itibaren gerek kullandığı dil gerekse muhtevası açısından Hindular arasında şöhret bulmuş ve hızla yayılmıştır. Tecrübi bilgilerimizle de sabit olduğu üzere günümüzde pek çok Hindu tapınağında din adamları tarafından ibadet maksatlı okunan ve okutulan temel dinî metinlerin başında Tulsidas’ın ilgili eseri gelir.
- 7 “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ demişti. Onlar da, ‘Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)’ demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, ‘Biz bundan habersizdik’ dememeniz içindir.” (Arâf, 7/172). Farsça *bezm-i elest* tabiri, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” hitabının yapıldığı ve ruhların da “evet” diye cevap verdikleri meclis anlamına gelir.

Kaynaklar

- Abdul Rahman Krit Sandeş Rasak* (2003). Ed. Hazari Prasad Dvivedi. Delhi: Rackamal Prakaşan.
- Abdurrahaman, Sabahauddin (2008). *Hindustana ke Atita mem Musalamana Şasakom ki Dharmika Udarata*. Ramapura: Ramapura Raza Laibreri.
- Asad Ali, S. (1971). *Bhaktikalina Hindi-Sahitya para Muslim-Saṃskṛti ka Prabha-va*. Delhi: Esa Prakaşana.
- _____, (2000). *Influence of Islam on Hindi Literature*. Delhi: İdarah-i Adabiyat-i Delli.
- Bailey, T. Grahame (1930) “Urdu: The Name and Language”. *Journal of Royal Asiatic Society* 62: 391-400.
- Barannikov A. (1936). “Modern Literary Hindi”. *Bulletin of the School of Oriental Studies* 8: 373-390.
- Bayur, Y. Hikmet (1987). *Hindistan Tarihi (I-III)*. Ankara: TTK Yay.
- Belh, Aditya (2012). *The Magic Doe: Qutban Suhrevardi’s Mirigavati*. Ed. Wendy Doniger. New York: Oxford University Press.
- Belh, Aditya & W. Simon (2000). *Madumalati: An Indian Sufi Romance*. Oxford University Press.
- Cebecioglu, Ethem (1992). “Güney Asya’da İslâm’ın Yayılmasında Sufilerin Rolü”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33: 157-178.
- Chandra, Dinesh (1911). *History of Bengali Language and Literature*. Calcutta.
- Chaudhuri, J. Bimal (1942). *Muslim Patronage to Sanskrit Learning Part I*. Calcutta.
- Cöhçe, Salim (2002). “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”. *Türkler*. Ed. H. C. Güzel vd. C. 8. Ankara. 689-730.
- Debistan’ı Mezahib* (1843). Trans. David Shea. Vol. I. Paris.
- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ (2013). *Fütühu’l Büldân* (Ülkelerin Fetihleri). Çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yay.
- el-Bîrûnî, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed (2015). *Tabkîku mâ li’l-Hind min Makûletin Makbûletin fi’l Akl ev Merzûle*. Thk. Arif Ahmed Abd’il Meani. Dâr-ru’l-arab.
- Gömeç, Saadettin (2013). *Hindistan’da Türkler*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gupta, P. Lal (1967). *Kutubana Krta Miragavati: Mula Patha*. Varanasi: Vişvavidyalaya Prakaşana.
- Hines, N. Akhtar (2009). *Maulana Daud’s Candayan*. Delhi: Manohar.

- Jindal, K. B. (1993). *A History of Hindi Literature*. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Konukçu, Enver (2006). "Hindistan'daki Türk Devletleri". *Tarihte Türk Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri*. Ankara: TTK Yay. 63-71.
- Kutlutürk, Cemil (2016). "Tasavvuf Alanında Yazılmış İlk Hintçe Eserlerde Hindu İnanç ve Kültürüne Ait İzler". *Prof. Dr. A. Küçük'e Armağan*. Ed. A. Hikmet Eroğlu. Ankara: Berikan Yay. 625-645.
- Madhumalati* (2000). Trans. Adiya Belh & S. Weightman with Monahar Pandey. New York: Oxford University Press.
- McGregor, R. S. (1984). *A History of Hindi Literature from its Beginnings to the Nineteenth Century*. A History of Indian Literature. C. 8. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Merçil, Erdoğan (2006). "Gazneliler ve Hindistan". *Tarihte Türk Hint İlişkileri Sempozyum Bildirileri*. Ankara: TTK Yay. 57-63.
- Mirza, Muhammad Wahid (1935). *The Life and Works of Amir Khusrau*. Delhi: İdarah-i Adabiyat-i Delli.
- Muntakhabu't-Tavarih* (1884). Abdul Kadir Badauni. Trans. W. H. Lowe Vol. 2. Calcutta: Asiatic Society.
- Mujeeb, M. (1967). *The Indian Muslims*. London: George Allen & Unwin.
- Nadvi, S. Habibul (1987). *Islamic Resurgent Movements in the Indo-Pak Subcontinent*. Durban: Offset Plate.
- Öztuna, Yılmaz (1989-1996). *İslam Devletleri: Devletler ve Hanedanlar I-V*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Padmavati* (1944). Trans. A. G. Shirreff Calcutta. Royal Asiatic Society of Bengal.
- Palabıyık, Hanefi (2007). "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler". *Ekev Akademi Dergisi* 33: 67-94.
- Pandey, S. Manohar. *Madhyayugin Premakhyan*. Allahabad: Mitra Prakashan Pradet. _____, (1982). *The Hindi Oral Epic Canaini*. Allahabad: Sahitya Bhawan.
- Pandeya, A. G. (1991). *Bhakti Darshanavimarşah*. Varanasi.
- Qanungo, K. R. (1968). *Islam and Its Impact on India*. Calcutta: General Printers and Publishers.
- Rizvi, S. A. (1975). *A History of Sufism in India (I-II)*. New Delhi: Munshiram Manoharlal.
- Siddiqui, İqtidar Husain (1996). "Gurlular". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 14. İstanbul: TDV Yay. 207-211.
- Şukla, Ramçandra (2002). *Hindi Sahitya ka Itihas*. Delhi: Mokbharti Prakashan.

- Titus, Murray T. (1930). *Indian Islam. A Religious History of Islam in India*. London: Humphrey Milford.
- Türkmen, Erkan (1988). *Emir Hüsrev-i Diblevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti*. Ankara: AKM Yay.
- Vaudivelle, Charlotte (2003). "The Concept of Divine Love in Jayasi's Padmavat: Virah and Ishq". *On Becoming an Indian Muslim*. Ed. M. Waseem. New Delhi: Oxford University Press: 162-179.
- White, Charles S. J. (1965). "Sufism in Medieval Hindi Literature". *History of Religions* 5: 114-132.
- Williams, M. Monier (2008). *A Sanskrit-English Dictionary (I-II)*. Varanasi: Indica Books.
- Zaidi, A. J. (1993). *A History of Urdu Literature*. New Delhi: Sahitya Academia.

The Contribution of Muslim Turks to the Indian Language and Literature: Indo-Sufi Literature

Cemil Kutlutürk*

Abstract

Türk-Islam sovereignty from Ghaznavids to Baburs in India has approximately continued for eight centuries. Muslim Turks have played a central role in the field of development of Indian language and literature. They have fulfilled some issues to enable to people of India, who have lived disjointedly due to various factors, to come together around a common language. They have intuited the potential power of *Khariboli*, *Braj Bhasha* and *Avadhi* dialects that have comprised the essence of modern Hindi, and have performed required efforts for upholding of such dialects to status of language of literature. They have encouraged not only Muslim but Hindu scholars to compose literary works in vernacular languages. The Indo-Sufi literatures, which have been written by Sufis to convey of their messages to masses of Indian subcontinent, have also had an important role in this process. In this paper, both the status of Muslims administrators in the context of progressing of Indian literature and the contributions of Muslims on this area have been analyzed by examining of first Hindi works written in the field of Sufism.

Key Words

Turks and India, Indian language and literature, Hindu-Muslim interaction, Indo-Sufi literature, Hindi, Khariboli, sufistic thought.

Date of Arrival: 13 April 2017 – Date of Acceptance: 01 October 2017

You can refer to this article as follows:

Kutlutürk, Cemil (2018). "Müslüman Türklerin Hint Dili ve Literatürüne Katkısı: Hint-Sufi Metinleri". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 33-58.

* Dr. Lect, Ankara University, Faculty of Divinity, Department of History of Religions - Ankara/Turkey
ckutluturk@ankara.edu.tr

Вклад тюрков-мусульман в индийские языки и литературу: индийская суфийская литература

Джемиль Кутлутюрк*

Аннотация

Правление тюркских мусульманских династий от Газневидов до Бабура продолжалось в Индии в течение почти восьми столетий. Мусульмане-тюрки играли центральную роль в развитии индийских языков языка и литературы. Они сделали многое для того, чтобы население Индии, разрозненное благодаря многим факторам, могло объединиться вокруг общего языка. Они интуитивно поняли потенциальную мощь диалектов брадж бхаша и авадхи, которые составили основу современного хинди, и предприняли необходимые усилия для придания этим диалектам статуса литературного языка. Они поощряли не только мусульманских, но и индуистских ученых сочинять литературные произведения на местных языках. В этом процессе также важную роль сыграла индо-суфийская литература, которая создавалась суфиями для населения индийского субконтинента. В данной работе на материале первых произведений суфийской литературы на хинди анализируется как статус мусульманских правителей в контексте роли в развитии индийской литературы, так и вклад, который внесли мусульмане в этот регион.

Ключевые слова

тюрки и Индия, индийский язык и литература, индуистско-мусульманское взаимодействие, индо-суфийская литература, хинди, хариболи, суфийская мысль.

Поступило в редакцию: 13 апреля 2017 г. – Принято в номер: 1 ноября 2017 г.

Ссылка на статью:

Kutlutürk, Cemil. (2018) Müslüman Türklerin Hint Dili ve Literatürüne Katkısı: Hint-Sufi Metinleri. *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 87: 33-58.

* Д-р, преподаватель, Анкарский Университет, Теологический факультет, кафедра истории религии – Анкара / Турция
ckutluturk@ankara.edu.tr